

مطالعه تطبیقی فرم سرپوش شاهانه در دوره های صفویه و قاجار^۱

علیرضا شیخی^۲

عاطفه سادات میرصانع^۳

چکیده

همواره، تاج در ایران، مظہر قدرت و شکوه سلطنت بوده که هنرمندان در ساخت آن، سعی فراوان مبذول داشته‌اند. هدف مطالعه حاضر، شناخت فرمی تاج و کلاه پادشاهان صفوی و قاجار است. بنابراین، تحقیق در پی این است که: فرم و تزیینات تاج و کلاه پادشاهان صفوی و قاجار با توجه به منابع و اسناد بهجای مانده چیست؟ رویکرد تحقیق، کیفی بوده و روش توصیفی، تاریخی و تطبیقی است. در این سیر تاریخی، شکل و فرم تاج و کلاه شاهان با مطالعه منابع مکتوب، نقاشی دیواری، سکه و آینه‌کاری بنها، مورد تحلیل قرار گرفته است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند: تاج در دوره صفوی و قاجار، اگرچه متمایل به حفظ فرم باستانی است، اما از ویژگی زمانه خود، متاثر است. تاج باستانی کنگره‌دار، عمامه‌پیچ با علمک و پر در دوره صفوی بارز بوده و در عصر قاجار، تاج‌های کنگره‌دار، تخم مرغی، مخروطی و استوانه‌ای قابل مشاهده است. از اواسط قاجار به بعد، نقش بته‌جقه مرصع و سپس، نقش پر روی تاج و کلاه، پرنگ‌تر می‌شود و تزیینات آن، کمتر و کمتر می‌گردد. در این راستا، نوع تعاملات و ارتباطات با غرب و سفرهای فرنگ شاهان قاجار، موثر بوده که در اواخر قاجار، منحصر به کلاهی پردار می‌گردد.

واژه‌گان کلیدی: صفویه، قاجار، تاج و کلاه، فرم

مقدمه

تاج در طول تاریخ، جزو برجسته‌ترین نمادهای عظمت و قدرت پادشاهان بوده است که اسنادی معتبر از حقایق تاریخی هر دوره یا پادشاه می‌باشد. در طراحی تاج و نمود عظمت و زیبایی در آن، هنرمندان کوشش فراوان داشته‌اند که البته، سفارش مخصوص دربار در این حوزه، بوده است. ذکر آن ضروری است که ارتباطات با جامعه غرب از اواخر دوره صفوی، بهنوعی ذوق و سلیقه دربار را تنوع بخشیده است. هدف مقاله، بررسی فرم تاج شاهان دوره صفوی و قاجار است. پرسش پژوهش پیرامون این مساله است که فرم و تزیینات تاج‌ها در دوره‌های مذکور، چه روندی را طی کرده است؟ تاج پادشاهان در اسناد بسیاری توصیف شده، که مقاله به بررسی این موضوع در دیوارنگاره، نگارگری و سکه‌های صفوی و قاجار پرداخته است. به نظر می‌رسد، مطالعه سیر تحول تاج در تاریخ هنر ایران و بررسی فرم آن، به عنوان نمادی از فرهنگ ایرانی از ضروریات بوده و گامی خواهد بود در جهت شناسایی حوزه‌ای از صنایع ظریفه ایران و آغازی بر مطالعه جوانب دیگر این عنصر درباری.

پیشینه تحقیق

ایرانیان، علاقه وافری به جواهرات و جواهرسازی داشتند؛ منابع مكتوب تاریخی و آثار بهجای‌مانده در دوره‌های مختلف، نمود این علاقه و توجه را نشان می‌دهد. شاردن (۱۳۳۶)، در جلد دهم «سفرنامه» خود، حکاکی و نصب جواهرات ایرانیان را خوب می‌داند. در اسناد بهجای‌مانده از دوره صفویه، اطلاعات متنوعی می‌توان به دست آورد. راجر سیوری (۱۳۷۲)، در کتاب «ایران در عصر صفوی»، به هنر عصر صفویه پرداخته است؛ جان روپرت اوکارچیا (۱۳۷۶)، در کتاب «تاریخ هنر ایران (هنر صفویه، زند، قاجار)» به شهرت صفویان در کارهای ظریف فلزکاری در طلا و نقره اشاره دارد. بدروی حکیمیان (۱۳۶۸)، در پایان نامه کارشناسی «بررسی فرم و طرح جامه‌های دوره صفویه از طریق مکاتب نقاشی مینیاتور (تبریز، اصفهان)» به بررسی فرم و طرح جامه‌های دوره صفویه، از طریق مکاتب نقاشی مینیاتور تبریز و اصفهان، اهتمام داشته است. مریم مونسی سرخه (۱۳۹۶)، در مقاله «لباس و هویت: ابعاد هویت فرهنگی در لباس ایرانی» به هویت فرهنگی در لباس ایرانی و رعایت اندیشه پوشانندگی نوع سرپوش‌ها اشاره کرده است. یحیی ذکاء (۱۳۴۶)، در مقاله «تاج‌ها و تختهای سلطنتی ایران»، به مطالعه کلی تاج‌ها و سریرهای سلطنتی در دوران تاریخی

ایران پرداخته است. از سیاحان، می‌توان به تاروئنیه (۱۳۳۶) اشاره کرد که درباره زرگرهای بازار تبریز می‌نویسد: آن‌ها به غیر از انگشتی‌های بدتر کیب نقره، چیز دیگری نمی‌توانستند بسازند (تاروئنیه، ۱۳۳۶: ۹۷). کمپفر، شاه عباس دوم صفوی را دل‌بسته کالاهای اروپایی ذکر می‌کند و دلیل آن را ورود تعداد زیادی از هنروران فرانسوی و هلندی به ایران می‌داند. وی عده‌ای زرگر و متخصص ذوب فرانسوی را به ایران دعوت کرده بود که در زرگرخانه، زیر نظر ناظر به زرگری بپردازند (کمپفر، ۱۳۶۲: ۱۵۱)، که نشان از رونق صنعت جواهرسازی و بازار جواهرات در دوره شاه عباس ثانی دارد (شاردن، ۱۳۳۶، ج: ۳: ۲۲۷ و ۳۶۸). میل شاه عباس به جواهرات، به حدی بود که خود طرحی برای تهیه جقه دستارش کشیده و دستور ساخت آن را داده بود (تاروئنیه، ۱۳۳۶: ۴۷۳). ورود صنعتگران اروپایی به ایران باعث شد، تا ایرانیان با دستاوردهای ایشان در این زمینه و همچنین، سبک‌های تازه هنر زرگری و جواهرسازی آشنا شوند و با بهره‌گیری از تجربیات گذشته و آمیختن ذوق و سلیقه ایرانی با سبک‌های جدید اروپایی، به ایجاد آثار بدیع و تازه بپردازند. در ایران دوره صفوی، تراش جواهرات نیز صورت می‌گرفت. البته، تراش جواهرات در ایران، به پای تراش جواهرات در غرب نمی‌رسید (شاردن، ۱۳۳۶، ج: ۷: ۱۷۷). لازم به ذکر است، جدا از تکیه به این موضوع، در کتاب خاطرات ناصرالدین شاه، اقلام نفیسی که مربوط به تاج‌ها است، به صورت مکتوب، ذکر شده است. آنچه شایسته اشاره هست این‌که، تاکنون نوشتاری به روند فرم تاج‌ها، تغییر و تاثیرپذیری آن‌ها در طول زمان در این دو دوره، نپرداخته است.

روش تحقیق

رویکرد تحقیق کیفی بوده و روش تحقیق توصیفی، تاریخی و تطبیقی است. بدین منظور، نگارنده از منابع کتابخانه‌ای و اسناد تصویری بهجای‌مانده بهره برده، تا بتواند تاج شاهان صفوی و قاجار را مطالعه کند و به لحاظ فرمی مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد و در نهایت، به وجود افتراق و اشتراک آنان دست یابد.

تاج

صورت باستانی آن تاج. گمان می‌شود صورت‌های مختلف همین کلمه در زبان‌های دیگر نیز آمده است (صادق، ۱۳۴۶: ۷). معنی تاج در برخی از فرهنگ‌های فارسی و عربی چنین ذکر شده است: «تاج: افسر» (مقدمه الادب، زمخشri، صراح، کنزاللغات، منتخب‌اللغات، کشف‌اللغات، موید‌الفضل)، «اکلیل پادشاهان است و آن چیزی است که پادشاهان

قطعه ارزشمند کشفشده از قلعه طبرک اصفهان- خزانه جواهرات سلطنتی- اشاره کرد، که کلاه یا تاج صفوی است. این کلاه -که جنس آن از پارچه‌های بسیار لطیف و قیمتی ایرانی بوده- با جواهرات بسیار قیمتی نظیر زمرد، الماس، مروارید و یاقوت ترصیع شده بود و بر روی آن پرهای گران‌بها و جقه‌های نفیس نصب گردیده بود(میرجعفری، ۱۳۸۷: ۵).

فلزکاری عصر صفویه بر پایه سنت‌های قدیم و مهارت فلزکاران استقرار یافت. چیره‌دستی و نبوغ طراحان و نقاشان این زمان با ابداع شیوه‌های جدید، موازین تازه‌ای آفرید(حیدرآبادیان و عباسی‌فرد، ۱۳۸۸: ۱۱۷). در روند فلزکاری صفویه، سه مورد را می‌توان بیان داشت: نخست آن‌که، فلزکاری صفویه دنباله میراث عصر تیموری و بهویژه، خراسان است؛ دوم، در زمان شاه عباس اول، دو مکتب مشخص فلزکاری در ایران وجود داشت؛ یکی، در خراسان و دیگری، در آذربایجان؛ سوم، می‌توان همه تمایلات صوفیان، بهویژه شیعی را در کارهای این عصر یافت(سیوری، ۱۳۷۲: ۱۴۶). طرح‌های درهم اسلیمی و گل‌دار بیشتر مورد پسند بودند؛ شاید به این دلیل که زمینه ملایم‌تری برای نوشته‌ها فراهم می‌کردند. ظاهراً برنج، قلع‌اندود می‌شد، تا به نظر نقره آید. گرچه روی کارهای بسیار تجملی، پوشش طلا و سپس، گوهر نشانده می‌شد. عالی‌ترین فولاد برای ساختن شمشیر از هند، وارد می‌شد و شمشیرسازان صفوی، در هنر قلمزنی مهارت ویژه‌ای داشتند. شاردن می‌گوید: «شمشیرهای ایشان [اسدالله اصفهانی] بسیار خوب قلم زده شده‌اند و برتر از کارهای اروپاییان است»(همان: ۱۴۹). -که شمشیرهای متعددی برای شاه عباس اول ساخت- یک استثناست؛ غلاف و قبضه شمشیرها و دشنه‌ها تزیین بسیار می‌یافتد. بعضی را لعب مینا می‌دادند و برخی دیگر را مرصع می‌کردند.

سرپوش شاهانه در دوره صفوی

از تاج‌های شاهان قدیم ایران، جز نقش و تصویر مatasفانه اثری باقی نمانده است و شاهان صفوی نیز تاج بر سر نمی‌نھادند؛ بلکه هنگام جلوس بر کرسی سلطنت، فقط به نصب جقه بر روی دستار قزلباشی خود اکتفا می‌کرند(ذکاء، ۱۳۴۶: ۴۷). در نیمه اول حکومت صفوی، انواع متنوعی از تاج را می‌توان مشاهده کرد که تعدادی «متعلق به زنان و بقیه متعلق به مردان است. یکی از مهم‌ترین آن‌ها، تاج قزلباش است که خود پایه ۲۸ نوع تاج است. راس کلاه معمولاً، ترک یا چین، نمادی از دوازده امام شیعه، منتهی می‌شد. گرد کلاه یا تاج نمدین سرخ، دستاری سپید یا

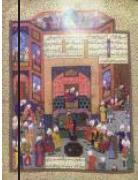
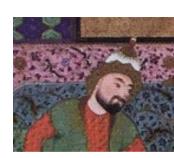
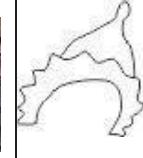
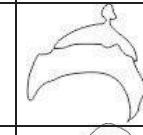
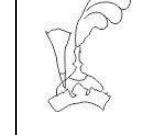
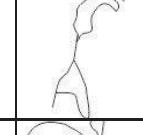
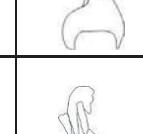
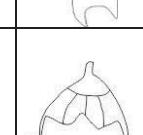
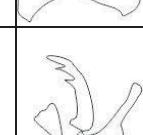
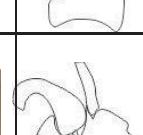
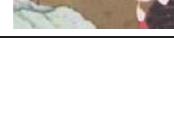
به جای دستار بر سر می‌گذارند»(پادشاه، ۱۳۳۵: ۳۶۱). خیرالمدققین می‌گوید: تاج آن است که به طور کلاه بر سر می‌نهند و مکلл به جواهر می‌باشد و افسر، آنچه مانند سپهر بر سرگردانند و آن را چتر خوانند؛ مجددالدین علی قوسی گوید که تاج در این ایام، کسوتی معروف را گویند که ترک دارد و اکثر از سقرлат قرمزی سازنده و در اصل، به فرموده شاه اسماعیل صفوی اختراع شد. لشکر او را به سبب پوشیدن تاج قرمزی، قزلباش گفتند و این لقب در ایران بر لشکریان ماند و از عدد ترک‌ها، عدد ائمه اثنا عشر(ع) مقصود و مطلوب است. اکلیل و پارچه، مزین به جواهر که سلاطین، بر پیشانی کلاه طوری نصب کنند که حصه‌ای از آن از کلاه بلندتر باشد و نام دیگر آن، جیغه است. مانند افسر به معنی سرور و مهم‌تر نیز از راه مجاز به کار رفته است(کیا، ۱۳۴۶: ۸). در واقع، تاج کلاه نمادینی است که توسط پادشاهان و ملکه‌ها به سر گذاشته می‌شود؛ تا نشانه‌ای از قدرت و رسمیت آنان باشد. تاج‌ها، معمولاً، به جواهرات مزین می‌شوند.

فلزکاری و جواهر سازی دوره صفوی

سلسه صفوی^۱ (۱۴۹۰-۱۵۰۲.ق.م- ۱۷۶۳.ق.م) دارای منشا ترکی بود و سلسله ملی ایران در روزگار جدید است. مذهب تشیع در سلطنت شاه اسماعیل مذهب رسمی دولت صفوی اعلام شد. تداوم و عمر طولانی این سلسله و استحکام جنبه‌های مذهبی و فرهنگی آن موجب تقویت و تحکیم سنت هنری آن گردید(اسکارچیا، ۱۳۷۶: ۳).

با ظهور سلسله قدرتمند صفوی و رونق اقتصادی، خزاین مملکت غنی‌تر گردید؛ لذا، مجموعه‌ای از گران‌بهاترین گوهرها و زیورآلات جمع‌آوری شد. ایران صفوی در زمینه طلاکاری و نقره‌کاری، مخصوصاً، تولید شمشیر، خنجر و ظروف زرینی چون تنگ‌ها -که اغلب حاوی احجار کریمه بود- شهرت داشت(اسکارچیا، ۱۳۷۶: ۲۹). سیاحانی مانند کمپفر، ژان باتیست تاورنیه، شوالیه شارون(۱۶۷۳- ۱۶۷۷)، برادران شرلی و سانسون، برادران باقراف در سفرنامه‌های خود، مطالب سودمندی در این موارد نوشته‌اند و با توصیفی از گنجینه‌های شاهان صفوی، ویژگی بعضی از سنگ‌های قدیمی و چگونگی ساخت و پرداخت آن‌ها را شرح داده‌اند. شاردن، در مورد معادن غنی ایران می‌گوید: «اگر آن‌ها نیز به مانند ما فعل و نگران و ناگزیر بودند، محال بود که تپه و گوشه‌ای از این کوه‌ها با رها شکافته نشود»(شاردن، ۱۳۳۶، ج: ۴: ۹۱). وی همچنین، در سفرنامه خود به بیان انواع و اقسام احجار ثمینه(جواهرات قیمتی) موجود در ایران می‌پردازد. وی کنده‌کاری ایرانیان را در حد متوسط و حکاکی و نصب جواهرات را خوب می‌داند. در تایید آن، می‌توان به

جدول ۱. فرم تاج در نگارگری دوره صفویه(نگارندگان).

ردیف	نام اثر	منسوب	تذکر	توضیحات	تزیینات(دارد نامشخص)			عکس اثر	عکس سرپوش	ترسیم(وکتور سرپوش‌ها)
					سنگ قیمتی	مروارید	پر			
۱	نمودن فردوسی کتابش را به سلطان محمد غزنوی	بیر مصادر	*	در تصویر ۱۰ پره است که گویی در واقعیت، با ۲ پره در پشت سر پادشاه تکمیل می‌گردد (Firdausi, 2011: 23)	-	-	-			
۲	بارگاه کیومرث	محمد ن.	*	تصویر کلاه تکرار همان کلاه تصویر اول (Ibid:10)	-	-	-			
۳	کشن هوشنگ دیو سیاه را	سلطان محمد	-	.(Ibid: 28)	*	-	*			
۴	کشن ازدها را به کوه سقیلا	بیرونی	-	.(Ibid: 211)	*	نامشخص	*			
۵	بارید، رامشگران	بیرونی	-	.(Ibid:278)	*	نامشخص	*			
۶	بزم عاشقان	سلطان محمد	-	.(ولش، ۱۳۸۴: ۵۷)	*	نامشخص	*			
۷	آغاز ضیافت عید فطر	سلطان محمد	-	.(همان: ۶۱)	*	نadarد	*			
۸	نوشیروان و گفتگو مرغان در ویرانه	قابل انتقام از میرزا ب	*	.(همان: ۶۴)	-	-	-			
۹	دو حکیم متنازع	قابل انتقام از میرزا ب	-	.(همان: ۷۰)	*	نامشخص	*			
۱۰	اندامشستن شیرین در چشمہ سار	سلطان محمد	-	. (همان: ۷۶)	نامشخص	نامشخص	*			

هنر عصر قاجار

بعد از قتل آقامحمدخان، برادرزاده وی باباخان(۱۲۱۲-۱۲۵۰ه.ق.)،(رضایی، ۱۳۷۸ج:۱۲) با ریش دراز و نوک تیز به حکومت رسید. تصاویرش در موزه‌ها معرف هنری رو به زوال، ولی آمیزه‌ای جالب از سنت‌های ایرانی و تاثیرات اروپایی‌اند(پل‌رو، ۱۳۹۱: ۴۰۰). روابط ایران با هند، فرانسه، انگلیس و جنگ اول ایران-روس(۱۲۱۹-۱۲۲۸ه.ق.) و جنگ دوم ایران و روسیه(۱۲۴۳-۱۲۴۴ه.ق.)، در این دوره صورت گرفت. بعد از محمدشاه، ناصرالدین‌شاه از ۱۲۶۳-۱۳۱۳هجری حکومت کرد که به عزل امیرکبیر و لشکرکشی به هرات، امتیاز تنبکو و اصلاحات دوره ناصری منجر شد. دوره مظفری(۱۳۱۳-۱۳۲۴) با صدور فرمان مشروطیت و قانون اساسی همراه بود. سپس، محمدعلی‌شاه(۱۳۲۴-۱۳۲۷ه.ق.) و بعد احمد شاه(۱۳۲۷-۱۳۴۳) بود که تجاوزات عثمانی به ایران و جنگ جهانی اول و ایران، قرارداد ۱۹۱۹ را در برداشت. همچنین، وسائل تمدن جدید که در زمان قاجار به ایران آورده شده، اعم از پستخانه، راه آهن، روزنامه، چاپخانه، ترجمه و تالیف کتاب، ایجاد کارخانه و تقلید آداب و رسوم از اروپایی‌ها به چشم می‌خورد.

هنر در زمان سلسله قاجار تداوم هنرهای ادواری پیشین است. بدون تردید، دوره قاجار یکی از مقاطع مهم سیاسی اجتماعی و طبیعتاً فرهنگی هنری ایران است. تاثیرات صریح فرهنگ غرب به صورت محسوس و نامحسوس عیان است؛ اگرچه آگاهانه از هر دوره صفوی تاثیر پذیرفت و کهن‌گرایی و ارزش‌های باستانی کم و بیش مورد توجه قرار گرفت. در جمع‌بندی هنر قاجار، می‌توان گفت که سه ویژگی اساسی دارد: (۱) فقدان ارتباط قطعی با تمدن کهن اسلامی؛ (۲) تاثیرات و ورود عناصر غربی و وابستگی به آن؛ (۳) حضور عناصر مردمی و عامیانه. با این حال، باید افزود، اگرچه هنر دوره قاجار از نظر کیفیت نوعی تنزل را بر می‌تابد و از نظر عظمت و شکوه قابل مقایسه با هر دوره‌های ماقبل نیست، اما در مجموع هویت و ویژگی مستقلی دارد(گودرزی، ۱۳۸۰: ۷).

سرپوش شاهانه در عصر قاجار

با توجه به تحقیقات میدانی صورت‌گرفته از کاخ گلستان، موزه ملی ملک و عمارت سردار اسدخان، شواهد موثق بر صحت وجود تاج‌های متفاوت با متعلقات بسیار فاخر وجود دارد. آقا محمدخان نیز در تاج‌گذاری خود در ورامین، از یک کلاه مسی زراندود استفاده کرد که بعد، آن را در اصفهان میناکاری کردند و اینک، در موزه کاخ گلستان محفوظ است. ولی برادرزاده‌اش فتحعلی‌شاه در همان سال‌های

سبز(سادات) طلایی گلابتون دوزی شده یا رنگارنگ از جنس پشم، ابریشم، کتان، زربفت می‌پیچیدند؛ و یک دستار را از لا بلای آن به مانند جقه‌ای بیرون می‌آوردند که آن را به صورت عمامه بزرگ جلوه می‌داد. دو نوک سرخ بلند و ۱۲ ترک کلاه از میان آن، بیرون می‌ماند و به صورت خاص جلب توجه می‌کرد. آن کلاه سرخ را با نوک ۱۲ ترکش، تاج می‌خوانند(حکمیان، ۱۳۶۸: ۵۰).

نگارندگان با توجه به مطالعه میدانی اماکن تاریخی اصفهان از بنای‌های عالی قاپو، هشت بهشت، چهل ستون، خانه تاریخی سوکیاس و داوید و بررسی نقاشی‌های این عصر تاج‌های این دوره را به سه دسته قابل تقسیم کردند(جدول ۲).

جدول ۲. دسته‌بندی فرم تاج در دوره صفویه(نگارندگان).

	<p>دسته اول: دامله یا کلاه مانند که علمکی بالای آن قرار دارد. علاوه بر آن پُر دیگری به صورت الحاقی روی کلاه نمایان است به علاوه، لبه‌های کنگره‌دار در طرح دیده می‌شود.</p>
	<p>دسته دوم: دامله، ساختمارش حفظ شده، لبه‌های کنگره‌دار در طرح دیده می‌شود و پُر حذف شده است.</p>
	<p>دسته سوم: کلاه‌ها به صورت عمامه‌ای و لبه آن از بالا به بیرون برگشته است که پایه‌ای برای انواع مختلف تک پُر، ۲پُر و حتی ۳ پُر بوده است.</p>

شاه و خدا بوده است (مجموعه تصویری^۱). جهت مقایسه بهتر تاج و کلاه در عصر قاجار، جدول ۲ ارائه شده است.

مجموعه تصویری ۱- تاج و کلاه شاهان قاجار در نقاشی و میناکاری (خلیلی، ۱۳۸۳-۹۵).^۲

نقاشی از چهره میناتور از چهره فتح علی شاه محمد شاه ایران، سر قلیان، اشتداد میناتور از چهره فتح علی شاه حدود ۱۲۵۰-۶۰ مق. مظفر الدین شاه، ایران اولین قرن ۱۳۱۹ مق.

نقاشی پرتره ناصر الدین میناتور از چهره ساعت سوئیس، اوخر قرن ۱۹ قرن ۲۰ نام ایران، اواسط میلادی ۱۸۰۷ مق. قاب قبیراط طلا بر روی کاغذ ترمہ ضمیر

فتح علی شاه میناتور از چهره ساعت سوئیس، اوخر قرن ۱۹ قرن ۲۰ نام ایران، اواسط میلادی ۱۸۰۷ مق. قاب قبیراط طلا بر روی کاغذ ترمہ ضمیر

با بررسی فرم تاج و کلاه شاهان قاجار می‌توان موضوع مورد مطالعه را از دو منظر نگریست.

(الف) بر اساس دوره تاریخی - دوره آقا محمدخان، تاج، فرمی سنتی و بازگشته به دوران قبل دارد که بلند و کنگره‌دار است.

- دوره فتحعلی‌شاه، کلاه‌ها به شکل تخم مرغی است و بعد، به صورت کشیده به همراه جقه‌هایی روی شبکله با سنگ‌های قیمتی و تزیینات مزین است. در زمان عباس‌میرزا، تاج و کلاه به دو سبک مخروطی گرد و تاج چندلیه مشاهده گردید. این نوع تاج در دو اثر آیینه‌کاری دیده شد.

- دوره محمدشاه قاجار، تزیینات روی کلاه کمتر شد و شبکله به صورت ساده و جدید با فرم مخروطی و برش خورده اریب است؛ اما با جقه‌هایی بزرگ‌تر و سنگین‌تر از جواهرات با تزیین تکپر و دوپر.

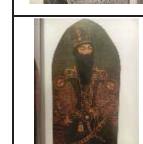
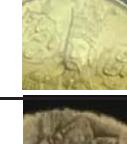
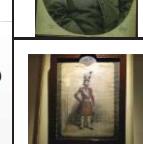
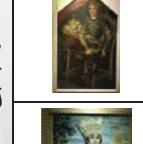
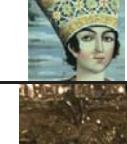
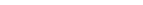
- زمان ناصرالدین‌شاه، کلاه‌های مختلفی دیده شد که همه به صورت تکپر و بسیار ساده و فقط یک نمونه در ضرب سکه دوپر دیده شد. در این دوره، از تزیینات پر بزرگ‌تری بهره برده، تا جایی که، گاهی دانه‌های مرواید به صورت پر ساخته شد.

- دوره مظفرالدین‌شاه، کلاه‌ها تغییر ارتفاع داده، کوتاه‌تر شدند و جقه‌های کوچک‌تر و تک‌سنگ تخمه در آن به کار رفت.

- زمان احمدشاه، بیشتر به صورت کلاه‌های ساده با جقه یا پر تزیین شد که آغاز آن، به دوره ناصری برمی‌گردد.

نخست پادشاهی خود (۱۲۱۲-۱۲۱۳ م.ق.) دستور داد، کلاه گوهرنشان بلندی با هشت کنگره و طاق کروی سرخ، بهنام تاج کیانی ساختند، که همه ساله، در سلام‌های رسمی و اعیاد از آن استفاده می‌نمود. شکل تاج کیانی فتحعلی‌شاهی تقریباً، همان بود که امروز هست؛ ولی در زمان ناصرالدین‌شاه، اندک تغییری در طرز نصب جواهرات آن داده شد و جقه زمرد بزرگی با پره‌ها و نگین‌های فراوان و یک قطعه زمرد درشت و شرابه مروارید به آن افزوده شد. گوهرنشان تاج کیانی عبارت است از: مروارید، یاقوت، زمرد و الماس که به‌وسیله پایه و سیم و چنگ بر روی تاج نصب گردیده‌اند. همه سلاطین قاجار در تاجگذاری‌های خود از همین تاج کیانی استفاده می‌کردند. پهلوی اول، پس از رسیدن به شاهنشاهی ایران، حاضر نشد از تاج کیانی پادشاهان قاجار استفاده کند؛ از این‌رو، در سال ۱۳۰۴ خورشیدی، گروهی از جواهرسازان ایرانی زیر نظر سراج‌الدین جواهری از جواهرسازان معروف قفقاز، تاجی ساختند که اینک، به تاج پهلوی^۳ معروف است (ذکاء، ۱۳۴۶: ۴۷). خاطرات سفر سوم ناصرالدین‌شاه به فرنگستان و فهرست اشیای ذکر شده، شامل پارچه‌های اطلس، سنگ‌های معدنی، پاره‌زی دوزی، پاره‌ابریشم‌دوزی، الماس‌های یک قیراطی زرد تراشیده شده، بادامی، گرد کوچک و الماس تراشیده، حریر، زری، محمل و ... مصادق این قضیه، می‌تواند باشد. حدس بر این است که تاج‌هایی که شامل شبکله و سنگ‌های قیمتی‌اند و تصاویر آن‌ها در آثار نمایان است از پارچه‌ها و سنگ‌های فوق ساخته شده باشند (رووانی و قاضیه، ۱۳۷۸: ۲۳۹-۳۴۰). آنچه بیش از پیش اهمیت دارد، تاج شاه است که با تاج کیانی - که بعدها برای فتحعلی‌شاه ساخته شد - تفاوت دارد. این تاج، بلند و تخم مرغی‌شکل است. دو سوم پایین آن با مروارید پوشیده شده و قسمت بالای آن ساده است و به قبه بزرگ و جواهر نشانی ختم می‌شود. اما محمدشاه کلاه پوست بلندی را که مخصوص ایرانیان بود، کنار نگذاشت و برای تزیین آن جقه‌هایی به دست گوهرنیان ساخت که از نظر اندازه و ... سرآمد جواهرات پیشینیان بود. نمونه‌ای از این جقه‌ها در خزانه جواهرات موجود است (یاوری، ۱۳۹۱: ۸۵). سلیمان دمیرل که نخست وزیر ترکیه در آن زمان بود، از این خزانه دیدن کرده و از دیدن غنی‌ترین گنجینه جهان نام برده است. وی می‌افزاید، تاج کیانی - که به دستور فتحعلی‌شاه قاجار در ایران ساخته شده - به الماس، یاقوت، زمرد و مروارید مزین شده است. به نظر از جمله مشخصات ظاهری این تاج‌ها، وجود کنگره بر روی آن است که نمادی مذهبی و ملی و نشانی از خدایان باستانی محسوب است. در واقع، استفاده از این کنگره‌ها برای به تصویر کشیدن رابطه

جدول ۳. فرم تاج و کلاه در دوره قاجار(نگارندگان).

ردیف	نام اثر	نام اندیشه	نام آثارهای از آق‌محمدخان	شاهزاده	تاریخ	تزيينات(دارد نامشخص)	توضیحات			ترسیم(وکتور سرپوش‌ها)	عکس سرپوش	عکس اثر
							سنگ	مروارید	پر	قیمتی		
۱	آقا محمد خان	آقا محمد خان	آقا محمد خان	شاهزاده	اواخر سده ۱۸	*	*	*	*	*		
۲	آقا محمد خان	آقا محمد خان	آقا محمد خان	شاهزاده	۱۵ دی ۱۹۹۵ (قمری)	*	*	*	*	*		
۳	فتحعلی شاه قاجار	بزرگ بادشاهه	بزرگ بادشاهه	بزرگ بادشاهه	۱۲۱۵ ق	*	*	*	*	*		
۴	فتحعلی شاه قاجار	بزرگ بادشاهه	بزرگ بادشاهه	بزرگ بادشاهه		*	*	*	*	*		
۵	فتحعلی شاه قاجار	بزرگ بادشاهه	بزرگ بادشاهه	بزرگ بادشاهه		*	*	*	*	*		
۶	محمد شاه قاجار	سوسن بیرونی	سوسن بیرونی	سوسن بیرونی	۱۱۶۰ ق	*	*	*	*	*		
۷	ناصرالدین شاه قاجار	فریض سکه	فریض سکه	فریض سکه	۱۲۱۱ ق	*	*	*	*	*		
۸	ناصرالدین شاه قاجار	فریض سکه	فریض سکه	فریض سکه	۱۲۲۱ ق	*	*	*	*	*		
۹	ناصرالدین شاه قاجار	بزرگ بادشاهه	بزرگ بادشاهه	بزرگ بادشاهه	۱۳۱۲ ق	*	*	*	*	*		
۱۰	ناصرالدین شاه قاجار	فریض سکه	فریض سکه	فریض سکه	۱۳۱۷ ق	*	*	*	*	*		
۱۱	شاه قاجار	فریض سکه	فریض سکه	فریض سکه	۱۳۱۷ ق	*	*	*	*	*		
۱۲	شاهزاده قاجاری	شاهزاده قاجاری	شاهزاده قاجاری	شاهزاده قاجاری	-	*	*	*	*	*		
۱۳	علیس میرزا	پسر دوم ولیعهد فتحعلی شاه	پسر دوم ولیعهد فتحعلی شاه	پسر دوم ولیعهد فتحعلی شاه	قاجار	*	*	*	*	*		
۱۴	اثانج کیانی در اینه کاری	اثانج کیانی در اینه کاری	اثانج کیانی در اینه کاری	اثانج کیانی در اینه کاری	قاجار	*	*	*	*	*		

ب) بر اساس فرم کلی

جدول ۴. دسته‌بندی فرم تاج و کلاه دوره قاجار(نگارندهان).

احتساب تغییراتی در ارتفاع شبکلاهها و اضافه شدن جقه‌ها و متعلقات(سنگ‌های قیمتی، سنگ‌های تخمه، مروارید) به کار بردشده است. در بعضی تصاویر بهویژه قاجار، می‌توان به شکوه کلاهها، جقهها، و سنگ‌های قیمتی -که در آنها استفاده شده- چشم دوخت و به اقتدار و عظمت -که این تاجها به پادشاهان عطا می‌کردند- نگریست. به نظر می‌رسد کلاه، گاهی، تحت تاثیر غرب- با توجه به پوشش آن زمان- بوده است و سفرهای متعدد پادشاهان یا وجود زرگران خارجی در دوره صفویه و تاثیرپذیری از آن، می‌تواند دلال بر این موضوع باشد. با توجه به تصاویر بالا و دسته‌بندی کلاهها و تاجهای صفوی و قاجار، نکات قابل توجهی وجود دارد؛ اعم از فرم کلی، پره، غلمک، دستار دوره صفویه و ساده‌گرایی در پوشاسک.

در گروه اول، حضور فرم‌های دوره صفویه و باستانی به صورت آشکار، مشخص است؛ در گروه دوم، حفظ ارتفاع و کمرنگ شدن فرم تاج، آن را به سادگی کلاه قرین نموده و آراسته‌شدن به سنگ‌های قیمتی؛ در گروه سوم، تغییر فرم کلاه به شکل دوکی نمود یافته است؛ در گروه چهارم، تاج به سمت کلاه بازگشت؛ اما این بار به صورت کلاههایی با ارتفاع بلند و متفاوت؛ همین طور، نصب جقه در سایزهای متفاوت بر روی آنها و حضور تک‌پری بزرگ که روی آن هم با جواهرات تزیین شده بود. سطح روی کلاه به گونه‌ای بود که گویی یک مخروط بلند به صورت زاویدار و از سطح مقطعی بریده شده و نوک تیزی در کلاه‌ها دیده می‌شد. به نظر می‌رسد که تغییرات بدینجا ختم نمی‌شود. در گروه پنجم -که در ادامه تغییرات قبل است- این بار، ارتفاع کاهش پیدا کرده و جقه‌های کوچک‌تر با سنگ تخمدهای درشت‌تر روی کلاه آمده و تنها با یک پر، همراه تزیینات فاخر مزین شده است.

دوره قاجار، میراث‌دار پیشکش‌های عصر صفویه بود- که البته، بخشی به غارت رفت؛ اما نمی‌شود از خزانه سلطنتی چشم‌پوشی کرد- و به خوبی از آنها استفاده کرد. اگرچه تعداد محدودی از سنگ‌ها در تاجها به صورت مناسبی جای‌گذاری نشده‌اند و زیبایی بصری آن را از بین برده‌اند. لازم به ذکر است که دو تاج، شبیه تاج کیانی در دو عمارت، آینه‌کاری شده است؛ اولی، در کاخ گلستان روی دیوار به صورت برجسته و دیگری، در سقف عمارت سردار اسدخان که احتمالاً دلیلی بر اهمیت آن است. البته، آثار خزانه ملی بانک مرکزی(موزه جواهرات) نمایانگری از جقه‌ها و تاجهای فاخر آن دوره است.

نتیجه‌گیری

تاج در سیر تاریخی ایران فرم‌های متنوعی به خود گرفته است. آنچه در این مقاله بررسی شد، فرم تاج و

	<p>دسته اول: کلاههایی که سبک تاج‌گونه دارند؛ از سنگ‌ها و تزیینات بیشتری روی آنها استفاده شده است. نکته حائز اهمیت، پرهای هستند که گاهی، با دو پر دیده شده است. این دسته کلاهها بر سر ناصرالدین شاه، شاهزاده قاجار، پسر سردم و پیغمد قاجار، فتحعلی‌خان قاجار و آقا محمدخان ثبت شده است.</p>
	<p>دسته دوم؛ دو کلاه شبیه به هم که فقط در دو اثر دیده شده؛ یکی، قلمدان لاکی قاجار و دیگری، پرتهای از فتحعلی شاه قاجار است. و دومی نقاشی از پرته عباس‌میرزا که به نظر می‌رسد این کلاه در دوره قاجار مرسوم نبوده است. لازم به ذکر است تصویر قلمدان علاوه بر کلاه ساده‌ای که کمتر در آثار دیده شده همچنان با جقه و سنگ‌های قیمتی مزین شده است.</p>
	<p>دسته سوم؛ کلاه حالت عمده‌ای با تزیینات متنوع فتحعلی شاه قاجار و علمک‌ها اقتباس شده از دوره صفویه با متعلقات مروارید.</p>
	<p>دسته چهارم؛ کلاههای بلند و کشیده‌ای که بالای آنها به صورت تیز و زاویدار است؛ با پرها و جقه‌های بزرگ که سنگ‌های قیمتی را به همراه دارند. این کلاه بر سر ناصرالدین شاه و محمدشاه مشاهده گردید.</p>
	<p>دسته پنجم؛ کلاههای غالباً تک پر همراه جقه‌های کوچک که از چند سنگ قیمتی(اققوت، زمرد، لعل، مروارید) تشکیل شده‌اند. این دسته کلاهها مورد استفاده ناصرالدین شاه، مظفرالدین شاه، احمد شاه بوده است.</p>

تنوع کلاهها و تاجها، خلاقیت هنرمندان و طراحی‌های مختلف آن دوره را هویدا می‌کند. البته، این نکته را نباید به فراموشی سپرد که در زمان شاه عباس دوم، تعدادی از متخصصین ذوب فلز و زرگر هلندی و فرانسوی به ایران آمده بودند. روند تکاملی تاجها نشان دارد، شروع آن از صفویه به صورت تخم مرغی شکل و لبه‌های چندپره کلاهها و استفاده از پر در تاجها، جنسی از تاج بوده و ادامه همین سیطره در قاجار، با

حکیمیان، بدربی (۱۳۶۸). بررسی فرم و طرح جامه‌های دوره صفویه از طریق مکاتب نقاشی مینیاتور (تبریز، اصفهان)، اصفهان: دانشگاه هنر اصفهان.

حیدرآبادیان، شهرام و عباسی‌فرد، فرناز (۱۳۸۸). هنر فلزکاری اسلامی، تهران: سیحان نور.

خلیلی، ناصر (۱۳۸۳). گراپیش به غرب (در هنر عثمانی، قاجار و هند)، تهران: کارنگ.

دمیرل، سلیمان (۱۳۹۰). خزانه جواهرات، تاج کیانی، پیام بانک، شماره ۵۰۵، ۶۲-۶۳.

ذکاء، یحیی (۱۳۴۶). تاج‌ها و تخت‌های سلطنتی ایران، هنر و مردم، شماره ۶۰، ۴۷-۸۷.

رضائی، عبدالعظیم (۱۳۷۸). گنجینه تاریخ ایران صفویان، افساریان، زندیه و قاجار، جلد ۱۲، تهران: اطلس.

رضوانی، محمد اسماعیل و قاضیها، فاطمه (۱۳۶۹). سفرنامه تاصل الدین شاه در سفر سوم به فرهنگستان، تهران: سازمان اسناد ملی.

سیوروی، راجر (۱۳۸۶). ایران در عصر صفوی، تهران: مرکز.

شاردن، جان (۱۳۳۶). سفرنامه شاردن، جلد ۳، ۴، ۷ و ۱۰، ترجمه محمد عباسی، تهران: امیرکبیر.

صادقی، زهرا (۱۳۹۲). تاریخ هنر ایران در عصر صفوی، تهران: پارسه.

فالک، اس جی (۱۳۹۳). شمایل نگاران قاجار، ترجمه علیرضا بهارلو، تهران: پیکر.

کیا، صادق (۱۳۴۶). تاج، هنر و مردم، شماره ۶۰، ۴-۱۴.

ولش، استوارت کری (۱۳۸۴). نقاشی ایرانی نسخه نگاره‌های عهد صفوی، ترجمه احمد رضا تقی، تهران: فرهنگستان هنر.

کمپفر، انگلبرت (۱۳۶۲). سفرنامه کمپفر به ایران، ترجمه کیکاووس جهانداری، تهران: خوارزمی.

مونسی سرخه، میریم (۱۳۹۶). لباس و هویت: بعد هویت فرهنگی در لباس ایرانی، جلوه هنر، دوره ۹، شماره ۱۵، شماره پیاپی ۱۷، ۱۰۷-۱۱۹.

میرجعفری، حسین و سید بنکدار، سید مسعود (۱۳۸۷). زرگری و جواهرسازی در عصر صفویه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی اصفهان (مطالعات و پژوهش‌های دانشکده ادبیات و علوم انسانی)، دوره ۲، شماره ۵۳، ۱-۱۶.

یاوری، حسین (۱۳۹۱). زیور از منظر نگاره، تهران: سیما دانش.

منابع عکاسی میدانی تهران و اصفهان: کتابخانه و موزه ملی ملک، کاخ گلستان، عمارت سردار اسد خان، عمارت چهل ستون.

URLs:

URL1.
https://en.wikipedia.org/wiki/Agha_Mohammad_Khan_Qajar (Retrieved 25/02/2019).

Reference:

Chardin, J. (1957). *Sir John Chardin's Travels in Persia*. (Vol. 3, 4, 7 and 10), Translated by Mohammad Abbasi, Tehran: Amirkabir (Text in Persian).

کلاه صفوی و قاجار بود. در این آثار - که ساخت جمعی از هنرمندان بوده - علاوه بر تاج کیانی، تاج عمامه‌ای شکل، همراه با علمک و پر مرسوم بود، که نشانی از سوری و زیبایی است. تاج باستانی در عصر قاجار، ادامه یافت؛ اما با نمودی متفاوت و در اواخر قاجار، با فرمی دیگرگون. اقبال به تاج کنگره‌دار در نیمه اول حکومت قاجار، مشهود است؛ در کنار آن، کلاه‌های مرصع با نوارهای تزیینی با فرم مخروطی گرد در دوره فتحعلی‌شاه ساخته شد. این نوع، در اواسط قاجار به مخروطهای برش‌خورده و نسبتاً بلند تبدیل شد که با جقه‌ها و یا پرها آراسته شدند. در نهایت، این کلاه، به فرمی ساده تبدیل شد و با سنگ و یا جقه همراه با پر دم کبوتری و گشاده تزیین و آراسته گردید. آنچه در این سیر، قابل ارائه است این‌که، بنا به جامعه آن روزگار و نوع پوشش، تاج و کلاه تغییر شکل داده است؛ که در این رابطه، ارتباطات خارجی را - از اوایل دوره صفوی و بهویژه از اواسط قاجار - باید مد نظر داشت.

پی‌نوشت‌ها

^۱ شاهان این سلسه عبارتند از: اسماعیل اول، ۹۷۰-۹۳۰، طهماسب اول، ۹۸۵-۹۸۴، اسماعیل دوم، ۹۸۵-۹۸۴، محمد خدابنده، ۹۹۶-۹۸۵، عباس اول، ۹۹۶-۹۹۶، صفوی ۱۰۳۸-۹۹۶، عباس دوم، ۱۰۵۲-۱۰۵۲، سلیمان ۱۰۷۷-۱۰۵، سلطان حسین ۱۱۰۵-۱۱۰۵، طهماسب دوم و عباس سوم ۱۱۳۵-۱۱۴۸، فهرست (۱۳۹۲: ۱۳۹۲) تاج پهلوی، تاجی است زرین و سیمین شیر و شکری، مرصع با الماس‌های بریان بسیار اعلا و تخمه‌های درشت بریان و زمرد و یاقوت کبود و مروارید کلاه و حدبه کله تاج، ابره محمل سرخ است و در قبه آن یک قطعه زمرد خیاره در چنگ نشانده شده است. تاج پهلوی در چهار طرف دارای چهار کنگره پله‌پله شکل تاج‌های شاهنشاهان ساسانی است و در زیر کنگره پیشین آن، نقش خورشید زرینی با پرتوهای الماس نشان و تخمه الماس زرد درشت نصب گردیده و در پشت همین کنگره، جقه پایدار اسلیمی با یک قطعه تخمه زمرد دور درشت و در پشت آن «تل» (پر قو) قرار دارد (ذکاء، ۱۳۴۶: ۴۷).

منابع

اسکارچیا، جان روپرت (۱۳۷۶). *تاریخ هنر ایران (هنر صفوی، زند، قاجار)*، ترجمه یعقوب آزاد، تهران: مولی.

پادشاه، محمد (۱۳۳۵). *فرهنگ آنندراج*، جلد ۱، زیر نظر محمد دبیرسیاپی، تهران: خیام.

پل رو، زان (۱۳۹۱). *ایران و ایرانیان - تاریخ ایران از آغاز تا امروز*، ترجمه محمود بهفروزی، تهران: جامی.

پوپ، آرتور اپهام و فیلیس، اکرم (۱۳۸۷). *سیری در هنر ایران*، تهران: علمی فرهنگی.

تارونیه، زان باتیست (۱۳۳۶). *سفرنامه*، ترجمه ابوتراب نوری، اصفهان: کتاب فروشی تایید اصفهان.

- Rezaee, A. (1992). *Thesaurus of History of Iran*, (Vol. 12), Tehran: Atlas (Text in Persian).
- Rezvani, M. E. & Ghaziha, F. (1990). *Nasser-al-Din Shah's Travelogue on the Third Trip to Farhangesta*, (Vol. 1), Tehran: National Documentation Organization (Text in Persian).
- Roux, J. P. (1925). *Histoire de l'Iran et des Iraniens : des origines à nos jours*. Translated by Mahmoud Behfrozi, Tehran: Jami (Text in Persian).
- Sadeghi, Z. (2013). *Iran Art History in Safavid Dynasty*, Tehran: Parseh (Text in Persian).
- Savory, R. (2007). *Iran under the Safavids*. Cambridge University Press (Text in Persian).
- Scarcia, G. R. (1997). *Encyclopedia of World Art* (Vol. 10), Translated by Yaghoub Azhand, (1st ed.), Tehran: Mola (Text in Persian).
- Tavernier, J. B. (1899) [1676]. Ball, Valentine, ed. *Les Six Voyages [Travels in India]*. London: Macmillan & Co. p. xxvii.
- Tavernier, J. B. (1957). Travelogue, Translated by Abou Torab Nouri, Isfahan: Taiid Isfahan Bookstore (Text in Persian).
- Welch, S. (2005). *Persian Painting: Five Royal Safavid Manuscripts of the Sixteenth Century*, Translated by Ahmadreza Taga, Tehran: Farhangstane Honar (Text in Persian).
- Yavari, H. (2011). *Ornament from Miniature Prospect*, Tehran: Simaye Danesh (Text in Persian).
- Zoka, Y. (1968). Iranian Royal Crowns and Crowns, *Art and People*, 60, 47-87 (Text in Persian).
- Filedwork photo sources: Tehran & Isfahan. Malek Museum and Library, Golestan Palace, Sardar Asad Khan Mansion, Chehel Suton Mansion.
https://en.wikipedia.org/wiki/Agha_Mohammad_Khan_Qajar (Recovery Date 25/02/2019)
- Demirel, S. (2011). National Treasury House, Kiani Crown, *Payam Bank*, 505, 62-63 (Text in Persian).
- Falk, S. J. (2014). *Qajar paintings: Persian Oil Paintings of the 18th & 19th Centuries*, Translated by Alireza Baharlou, Tehran: Peykareh (Text in Persian).
- Firdausi, A. (2011). *The Shahnama of Shah Tahmasp*, Introduction by Sheila R. Canby. Metropolitan Museum of Art. New York.
- Hakimian, B. (1989). *Investigating Forms and Outlines of Safavid Era through Schools of Miniature Painting (Tabriz, Isfahan)*, Master of Art Thesis, Isfahan Art University (Text in Persian).
- Heidar Abadian, Sh. (2009). *The Art of Islamic Metalworking*, Tehran: Sobhan Noor (Text in Persian).
- Khalili, N. (2004). *Tendency to West (In Ottoman, Qajar, and India Art)*, Tehran: Karang (Text in Persian).
- Kaempfer, E. (1984). *Am Hofe des persischen Grosskönigs 1684-1685*, Translated by Keykavous Jahandari, Tehran: Kharazmi (Text in Persian).
- Kia, S. (1967). Crown, *Art and People*, 60, 7-8 (Text in Persian).
- Mirjafary, H., Seyed Bonakdar, M. (2008). Gold and Jewelry Making in Safavid Period, *Faculty of Literature and Humanities (Isfahan University)*, 2(53), 1-16
- Mounesi Sorkheh, M. (2017). Costume and Identity: Characteristics of Cultural Identity in Iranian Clothing, *Jelve-y Honar(Glory of Art) Alzahra Scientific Quarterly Journal*, 9(1), 107-116. doi: 10.22051/jjh.2017.235 (Text in Persian).
- Padshah, M. (1956). *Anandraj Dictionary*, (Vol. 1), Yehran: Khayam (Text in Persian).
- Pope, A. U., Ackerman, P., & Besterman, T. (2008). *A survey of Persian art from prehistoric times to the present: Arthur Upham Pope, editor; Phillis Ackerman*, Tehran: Elmi Farhangi (Text in Persian).

Comparative Study of the Form of Kings' Cap in the Safavid and Qajar Eras¹

A. Sheikhi²
A. Mirsane³

Received: 2018-04-04
Accepted: 2019-01-21

Abstract

The crown in Iran has always been a symbol of the power and glory of the kingdom. The crown has historically been one of the most prominent symbols of the greatness and power of kings, which are authentic documents of the historical facts of any period or king. In designing the crown and displaying its grandeur and beauty, the artists have made great efforts because this was the special order of the court. It is important to note that communication with Western society from the late Safavid Era has varied the court's tastes. The main purpose of this article is to investigate the form of the crowns of the Safavid and Qajar kings. The question to ask is how well the form and ornamentation of the crowns during these periods has gone. The crown of kings has been described in numerous documents that this paper has investigated the murals, paintings and coins of Safavid and Qajar Eras. Studying the evolution of the crown in Iranian Art History and examining its form as a symbol of the greatness of necessity is a step toward identifying an area of fine art in Iran and beginning to study the other aspects of this courtier element. The crown has taken many forms in Iran's historical course. This article examines the form of the Safavid and Qajar crowns and caps. In addition to majestic crown, the works included a turbaned crown with a conventional and ensign crown with feather, which symbolizes serenity and beauty. The ancient crown continued in the Qajar era but with a different appearance and at the end of the Qajar with a different form. If attention to the congressional crown is evident in the first half of the Qajar rule, but beside it are caps with round tapered ornamentation in the Fath Ali Shah period. In the middle of the Qajar, it became cut and relatively tall cones adorned with feathers. Eventually, the caps became a simple shape and adorned with stone or a pair of pigeon tails. What is possible in this course is that according to the society of that time and the type of cover, crown and cap that has been deformed, in this respect, external communications from the early Safavid Period and especially from the mid-Qajar Era should be considered. The purpose is to identify the form of the crown and cap of the Safavid and Qajar kings. Therefore, the research seeks to make what do the form and decorations of the crown and cap of the Safavid kings and Qajar with regard to the resources and documents of the remnants? The research approach is qualitative and the research method is descriptive, historical and comparative. Findings show that the crown during the Safavid Period and Qajar Period is influenced by its temporal characteristics, although it tends to preserve ancient forms in Iran. The ancient crown of Iran has a framed, angular and turfed line with its effect on the Safavid Era. In the Qajar Era, crowns are also seen with elliptical, conical and cylindrical shapes and angular lines. The continuity of the shape and form of the Iranian ancient crown is evident in the paintings of the Safavid Period, although slight variation can be seen in the crown, but its overall form has continued. The Qajar period has had widespread changes in various areas. In this period, you can divide the crown and cap of kings into five categories. The first category is the continuation of the ancient crown of Iran. The second and third group is a simple hat on the head of Fath Ali Shah and Abbas Mirza, which is embroidered with pearls and jewelry. The fourth bunch of crowns is a cone that is adorned with baguettes. The fifth category is very simple, and their decorations are unique to a feather front of a cylindrical short hat. In this regard, the type of interactions with the West and the journeys of the Qajar kings to Europe have certainly been effective.

Keywords: Safavid and Qajar Periods, Crown, Cap, Form.

¹DOI: 10.22051/jjh.2019.19831.1327

² Assistant Professor, Department of Handicrafts, Faculty of Applied Arts, Art University, Tehran, Iran. (Corresponding Author) a.sheikhi@art.ac.ir

³ Bachelor of Handicrafts, Faculty of Applied Arts, Art University, Tehran, Iran. mirsane1393@gmail.com